

Stavropighia de la Lviv: un monument istoric al unei epoci artistice uitate

Ilie Luceac

Numele de familie Barnovschi provine din Bucovina. Satele Bârnova de lângă Suceava și Bârnova de lângă Iași, unde a început în 1629 zidirea mănăstirii cu același nume, terminată de Istrate Dabija voievod, sunt după părerea multor istorici localitățile de unde și-ar fi tras numele această veche familie boierească. În documentele Hurmuzaki găsim o notă care spune că „ascendența lui Miron Barnovschi după tată, ne duce cu certitudine către boierul-oștean Toma Barnovschi, staroste de Cernăuți – *capitaneus Czernoviensis* – se pare, și un diplomat abil, care în fost trimis împreună cu pârălăbul Vlad, omologul său de Hotin, la Varșovia, spre a încheia în numele domnului lor, Petru Vodă Rareș, un tratat de alianță cu regele Sigismund I (1506-1548)”¹. Hatmanul Toma Barnovschi, care-și doarme somnul de veci în cimitirul Mănăstirii Voroneț, a avut un fiu, pe nume Dumitru, care a fost părintele viitorului domn al Moldovei Miron Barnovschi. Dumitru Barnovschi a ajuns omul de casă al fraților Movilești, mai ales după ce s-a căsătorit cu Elena (călugărită Elisabeta monahia), numită și Elisafca – Elisabeta – Safta, fiica hatmanului Melentie Balica, boier muntean din cunoscuta familie a Buzeștilor. Boierul Melentie Balica s-a statornicit în Moldova pe vremea domnului Petru Șchiopu. „Mama lui Miron Barnovschi, care se mai intitula și «Elisabeta Barnowska», ca nepoată de soră a lui Ieremia, Simion și Gheorghe Movilă, «i-a dat mândria și pretenția de domnie fiului ei»”², Miron Barnovschi. De aceea, când s-a urcat pe tron, el se intitula: „Io Miron Barnovschie Moghilă voievod”.

Dumitru Barnovschi a fost înmormântat la Toporăuți (astăzi regiunea Cernăuți, Ucraina), lângă biserica ctitorită de el, unde, după cum spunea Miron în testamentul său, „zac osemintele părintelui meu”. Cât privește locul de odihnă a mamei lui Miron Barnovschi, există două presupuneri, și anume: la ctitoria de la Iași sau la biserica Stavropighiei din Lemberg (astăzi Lviv, Ucraina), „de restaurarea căreia s-a îngrijit și ea, alături de fiul ei, în pribegia sa poloneză din 1629-1633”³.

¹ Hurmuzaki, II, 3, București, 1892, p. 602.

² Aurel H. Golimaș, *Un domnitor – o epocă*, București, 1980, p. 23

³ *Ibidem*, p. 24.

Domnul Moldovei Miron Barnovschi s-a născut la Toporăuți, „după anul 1590, menționează hrisoavele. Acest sat a fost atestat documentar la 1435. Fosta moșie „cu boierești curți, nu departe de Prut, erau înconjurate de fânețe, imașuri, bogate heleștee cu pește, dumbrăvi, loc bun de vânătoare”⁴, se află astăzi, după cum am mai amintit, în regiunea Cernăuți, Ucraina. Dumitru Barnovschi, tatăl viitorului domn, a zidit pe la 1560 o bisericuță la Toporăuți, pe care au dărâmat-o turcii în drumul lor spre Hotin. Biserica, cu hramul Sf. Ilie,

Fig. 1. Biserica din Toporăuți

a fost reconstruită mai târziu de Miron Barnovschi, în formă de fortăreață, care completa un sistem de apărare cu multe particularități ciudate chiar în interior. „Un brâu cu zimți se întindea în latura de apus și numai pe o parte a laturilor exterioare ale pronaosului. Arcurile mari transversale recad pe console, care sunt o amintire rudimentară a celor ce susțin arcurile de torsadă la Dragomirna”⁵. În pofida faptului că ultima voință a lui Miron Barnovschi a fost ca „să aibă a o găti de ispravă”, istoria i-a hotărât acestei biserici altă soartă, cu toate că ea se înalță până în ziua de astăzi în Toporăuții lui Barnovschi, unde și amintirea domnitorului-ctitor și cultul pentru așezământ sunt vii în conștiința enoriașilor.

Când a avut prima dregătorie, probabil pe la 1611, Miron Barnovschi putea să aibă aproximativ 23 de ani. La moartea sa, în 1633, avea în jur de 45 de ani. Copilăria, tinerețea și studiile sale rămân încă pagini necunoscute. E posibil că a frecventat școala „frăției ortodoxe” și cea a colegiului iezuit de la Lemberg, formându-și o cultură clasică. Presupunerile noastre se întemeiază pe faptul că mai târziu, Barnovschi a ajuns să înțeleagă și să admire sfârșitul Renașterii poloneze din epoca hatmanilor Zamoyski, continuată apoi de Zolkiewski și Koniecpolski.

Miron Barnovschi făcea parte din generația lui Grigore Ureche și Petru Movilă. Instruit, din grija mamei sale (tatăl murise la 1607), la școala cărturarilor din țară și din Polonia, viitorul domn al Moldovei a știut să se impună atât în vremea când în țară dăinuia o intelectualitate puternică în rândurile vârfurilor familiei Moveștilor, cât și în vremurile aspre pe care le-a parcurs.

⁴ *Ibidem.*

⁵ *Ibidem.*

„Diplomat, ostaș, chivernisitor de țară, legislator, ctitor al așezămintelor de cult în Moldova și peste hotare, Miron Barnovschi a desfășurat – în decursul scurtei sale domnii și frământatei sale vieți, cu un sfârșit atât de tragic – o intensă activitate culturală și artistică” (Aurel H. Golimaș). Dacă vom vizita monumentele istorice ridicate sau restaurate de Miron vodă Barnovschi, în „Iașii vechilor zidiri”, „la Bârnova din inima codrului cu același nume, la Hangul-Buhalnița sub poalele Ceahlăului, ori la perla Dragomirnei, unde pisană cu herbul Moldovei indică vrednicia domnului, alături de cea a artistului prelat Anastasie Crimca”, vom putea observa o cotitură în arhitectura moldovenească de până la el, informație peste care s-a așternut indiferența până în zilele noastre. Pornind de la Miron Costin, care scria: „...făcut-au alți domni și mai multe, iară cu mai îndelungate vremi..., iară elu în trei ani”, vom putea înțelege de ce „puntea de legătură între arta medievală artistică a Movileștilor și cea de strălucire neasemuită a lui Vasile Vodă Lupu o formează activitatea ctitoricească, epoca artistică uitată pe nedrept”⁶, odrăslită din adâncă conștiință moldovenească a lui Miron Moghilă Barnovschi.

Fizionomia monumentelor istorice bisericesti ale lui Miron Vodă, cu dotări de apărare (turnuri, metereze, tainițe, ascunzători etc.), după modelul Dragomirnei, cât și a bisericii Sf. Ilie din Toporăuții de lângă Cernăuți, dovedește aspecte de multă originalitate, unitate de gândire, un program-concepție în opera de construcție a voievodului.

Potrivit opiniei lui Aurel H. Golimaș, cel mai strălucit și documentat exeget al epocii lui Miron Barnovschi, se poate face o clasificare, o împărțire a monumentelor⁷ din vremea domniei lui în felul următor:

- 1) Zidiri din temelie terminate sau neisprăvite de către domnul-martir (biserica Sf. Ioan Botezătorul, mănăstirea Bârnova, din pădurea cu același nume);
- 2) Construcții începute de alți ctitori, dar terminate de el (biserica Sf. Ilie din Toporăuți (Cernăuți, Ucraina), Dragomirna, Hangul-Buhalnița);
- 3) Construcții în afară de țară, restaurare de Miron Barnovschi (Biserica Stavropighiei de la Lviv - Ucraina).

„Formația sa enciclopedică, pe care o căpătase în focarul de cultură leovean al școlilor iezuite – cu limba de predare latină –, l-a determinat să utilizeze toate legăturile sale culturale și diplomatice din Polonia, de la Kiev, unde era vărul său Petru Movilă, arhimandrit la Pecerskaia Lavra, din 27 noiembrie 1627, și, apoi, din 1633, mitropolit, precum și de la Moscova – «slăvita țăriță» a lui Mihail Feodorovici, «confrate de arme în lupta pentru credință»,

⁶ V. Drăguț, *O epocă artistică uitată. Epoca lui Miron Barnovschi*, în **BCMI**, nr. 1, an XLII, 1973, p. 15-24

⁷ Aurel H. Golimaș, *op. cit.*, p. 87.

la care trimisese pe duhovnicul său Varlaam Moțoc arhimandritul, ales mitropolit la 23 septembrie 1632”⁸.

E de la sine înțeles că atât timp cât a condus Moldova, Miron vodă s-a apropiat mai mult de cultura Renașterii polone, a înțeles mai bine orizonturile ei. În consecință, contactele pe care cultura românească le stabilea cu principalele curente culturale ale Răsăritului sunt în același timp și contacte cu fenomenele de cultură ale Occidentului.

Aurel H. Golimaș scrie: „Prin activitatea culturală desfășurată în noua sa patrie, Miron Vodă și-a câștigat un loc în istoria culturii moldovenești peste hotare, fără a-și fi înstrăinat sufletul de moldovean get-beget. Era convins, ca și generația sa, că întărirea ortodoxiei, ca armă de rezistență față de acțiunile catolicismului, care era de altfel o platformă a unor năzuințe politice, se putea face prin carte, tipărire de cărți și școală”⁹.

Și acum să urmărim cum a ajuns Miron Barnovschi să contribuie la restaurarea bisericii românești, așa numita Voloșskaia Țerkovi de la Lviv, vechea ctitorie a voievozilor moldoveni.

După cum bine se știe, după căderea Constantinopolului, domniii țărilor Moldovlahiei s-au considerat întotdeauna patroni și ocrotitori ai dreptcredincioaselor și îndatinatelor dogme ecleziastice răsăritene. Voievozii români au devenit în același timp și ocrotitori ai ortodocșilor din Polonia, Ungaria, Transilvania. Prin legăturile Moldovei cu Polonia s-a realizat un program susținut care avea ca obiect înzestrarea populației ortodoxe, foarte numeroasă, din Lemberg. Multă vreme s-a auzit aici rostindu-se *via valachia* ori *pons valachicus*. Grupuri compacte de români se găseau și în părțile Samborului, Sanocului și Przemysului. Pentru a-și apăra mai bine interesele confesionale, și în primul rând de influența catolicismului în ofensivă, credincioșii din Lemberg s-au constituit, pe la 1463, în comunitatea religioasă numită *Bratstvo* (Frăție), organizată după modelul breslelor de meseriași și industriași. În

Fig. 2. Biserica Stavropighiei („Biserica Frăției”, „Biserica Valaha”) din Lviv

⁸ *Ibidem*, p. 118.

⁹ *Ibidem*, p. 119.

Fig. 3. Cupolele exterioare ale bisericii

felul acesta, întreținerea bisericii și a școlilor de pe lângă ea erau asigurate. Ele erau sprijinite moral și material. Aceste „Frății”, formate pe lângă bisericile parohiale, s-au dezvoltat în cursul secolelor al XVI-lea și al XVII-lea, ajungând organizații puternice, având scopuri caritabile și culturale.

Conducătorii „Frățiilor” din Pocuția și Halici au văzut în voievozii Moldovei pe marii protectori ai ortodocșilor din toată Polonia. Astfel, s-a construit o biserică ortodoxă, care slujea ca loc de închinare pentru creștinii ortodocși.

În 1527, biserica ortodoxă din Lemberg a fost mistuită de un incendiu și „Frăția” s-a adresat lui Alexandru Lăpușeanu (1552-1561; 1563-1568), membru al acesteia. Pentru a ajuta reconstrucția, voievodul Moldovei a dat în mai multe rânduri sute de zloți, până la terminarea zidirii, în 15 august 1559, după cum relevă inscripția de la Lemberg, pusă cu ocazia târnosirii¹⁰. Această Voloșkaia Țerkovi – biserică românească din Lviv – a fost dotată cu clopote grele și zugrăvită în culori vii, după obiceiul ortodox. Lăpușeanu a îngrijit-o până la moartea sa.

Dar cea mai mare lovitură dată „Frăției” liovene a fost lupta dintre catolicism și ortodoxie în hotarele Poloniei, după sinodul din Brzesc, în 1596,

¹⁰ Hurmuzaki, II, supl. 2, p. 206-212; 249-254; 255-257.

care a convertit pe ucraineni la unirea cu Roma. Nu s-au unit cu papa și nici cu politica regelui Sigismund al III-lea Wasa și a cancelarului I. Zamoyski, credincioșii episcopului de Lvov și Przemysl. Urmarea acestor transformări a fost că Patriarhia din Antiohia a scos biserica ortodoxă din Lviv de sub jurisdicția episcopului catolic de Lviv, prefăcând-o în Stavropighie – adică direct supusă jurisdicției patriarhale, salvând-o de „primejdia unirii papistașe”¹¹.

Iar meritul de a fi subvenționat construcția acestei biserici, în timpul domniei și în pribegie, dar și de a o fi terminat revine lui Miron vodă. Acesta a cheltuit mari sume de bani și, când a voit să mărească ajutorul, a cedat Stavropighiei venitul vămii de la Hotin pentru salitra ce se vindea ctitoriei liovene. Membrii comunității stavropighiene considerau drept ctitori ai bisericii pe regele Poloniei Sigismund al III-lea, pe țarul Feodor Ivanovici, mare cneaz al Moscovei, și pe voievozii Moldovei frații Ieremia și Simeon Movilă. Miron vodă Barnovschi era sărbătorit ca „săvârșitor al bisericii”. Stemele lor se găsesc până astăzi sculptate în interiorul cupolei din mijloc a bisericii. Ele sunt reprezentate prin obișnuitul cap de bour și poartă următoarele inscripții:

1. Іасносвятый Господаръ воевода Молдавскій Миронъ Барновскій Могила совершителъ церкви. (*Io Miron Barnovschi Moghilă luminatul voievod al Moldovlahiei săvârșitorul bisericii*).

2. Іасносвятлыя двоица воеводъ Молдавскыхъ память: Іеремеи и Симеона Могиля ктиторей церкви. (*În amintirea celor doi voievozi luminați ai Moldovlahiei: Ieremia și Simeon Moghilă ctitorii acestei biserici*).

Iar deasupra corului găsim două tăblițe cu inscripția slavonă pe cea din stânga: „Ale tale dintre ale tale Împărate Hristoase, robul Tău Miron Barnovschi Voievodul Moldovlahiei, îți aduce la săvârșirea hramului acestei biserici”. Iar pe tăblița din dreapta este un verset din Sfânta Scriptură: „Primește deci cu milostiviri Iisuse, cuvântul lui Dumnezeu, cel care te-ai răstignit cu trupul și care ești vestitorul tuturor, acest sfânt hram și izbăvește pe oameni de cel viclean” (Fig. 7 și 8).

Fig. 4. Ușa de intrare din curtea bisericii

¹¹ Vezi mai amănunțit: I. Nistor, *Problema ucraineană în lumina istoriei*, Cernăuți, 1934, p. 83-109.

Fig. 5. Balconul bisericii
(detaliu de interior)

Fig. 6. Catapeteasma și altarul
Bisericii Valahe

Fig. 7. Inscripție deasupra corului în slavonă (stânga)

Evenimentul cultural din 1630, care a avut loc la Lviv prin tipărirea *Octoihului*, finanțând totodată funcționarea tipografiei, a fost urmat la 16 ianuarie 1631 de un act artistic de o rară festivitate a ortodoxiei, căci marea construcție a Stavropighiei se sfințește, iar Miron vodă era sărbătorit ca „Săvârșitor” al acestui impozant monument arhitectonic.

Miron Barnovschi n-a putut participa la ceremonie, însă „Toader, cămărașul său, a plecat încărcat, pe lângă numerar, cu obiecte prețioase, odoare, odăjdii, covoare persane etc., de la Ustie la Lviv, în 1631.

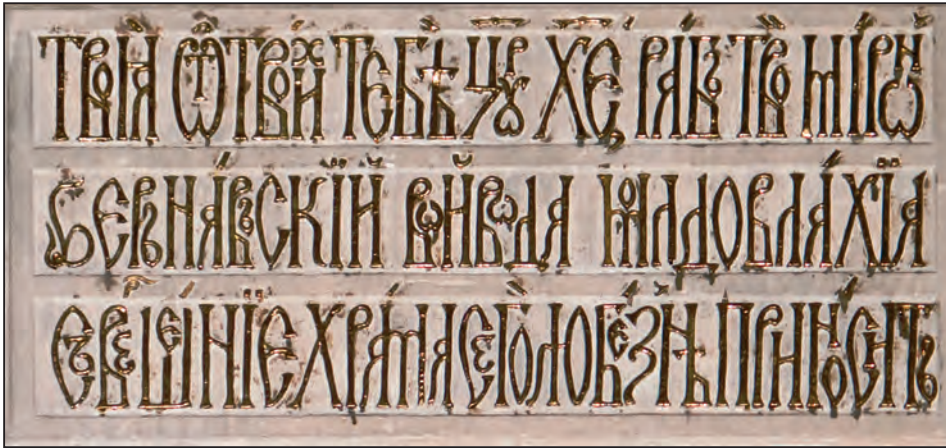

Fig. 8. Inscripție deasupra chorului în slavonă (dreapta)

Învățatul Petru Movilă a rostit un cuvânt de laudă pentru opera de ajutorare a lui Miron Vodă. Asistența, printre care se afla fostul și viitorul domn al Moldovei, Moise Movilă – fratele lui Petru de la Kiev – a aplaudat inițiativa lui Miron vodă, iar membrii Stavropighiei au immortalizat momentul prin sculptarea în mijlocul cupolei bisericii a herbului Moldovei, obișnuitul cap de bovideu, mobilele și inovațiile heraldice, care ar merita să fie studiate comparativ¹².

Arhitectural, Biserica frăției din Lviv s-a păstrat bine până astăzi, conservându-și forma ei inițială. Intrarea în biserică nu este din strada lăaturalnică, unde se află o ușă blocată, deasupra căreia se află inscripția Voloșska Țerkva (Biserica Valahă) și basorelieful mitropolitului Petru Movilă. Poate că mai înainte intrarea fusese anume prin această ușă. Astăzi însă, pentru a intra în biserică, trebuie să treci printr-o curte mică, în care se situează icoana Maicii Domnului și locul amenajat pentru lumânărar, unde se pomenesc morții și unde poți să pui o lumânare și pentru sănătatea celor vii.

Pe partea străzii din dreapta altarului găsim două inscripții, dintre care una semnalează faptul potrivit căruia în acest edificiu a învățat Petru Movilă, și unde era probabil Școala frăției, în care a studiat Grigore Ureche, poate și Miron Costin. Pe inscripția de pe basorelieful se menționează că în această biserică a fost hirotonit Petru Movilă, viitorul mitropolit al Kievului. O altă inscripție, de pe vremea URSS, spune că această instituție de cult – „Biserica Valahă” – este un monument istoric de arhitectură, ocrotit de lege.

Prima încăpere de la intrare este pronaosul. De fapt, biserica are o formă triunghiulară, este ca un unghi dreptunghiular. De aceea, la prima vedere

¹² Aurel H. Golimaș, *op. cit.*, p. 123.

Fig. 9. Stema Moldovei și inscripția care amintește de Miron Barnovschi, săvârșitorul Stavropighiei

rămâi puțin dezorientat, neștiind în ce parte se află catapeteasma. Biserica Stavropighiei nu este o construcție clasică, adică cu intrarea prin pridvor, apoi în pronaos și naos. Această Biserică Valahă din Lviv are o formă mai aparte, probabil datorită configurației locului sau a ideii inițiale a arhitecților. Geamurile sunt mici și cu o sticlă înegrită de vreme. Pentru a intra în naos, trebuie să mergi la dreapta unde se situează o încăpere mai luminoasă, la capătul căreia se află catapeteasma și altarul. Forma bisericii impune și o mică incomoditate, deoarece în timpul slujbelor bisericești rugăciunile preoților nu se aud bine în pronaos. Însă, în biserică și în afara ei au fost instalate difuzoare, care depășesc aceste dificultăți.

Deasupra naosului se înalță clopotnița, cel mai înalt element al construcției edificiului de cult. Datorită acestui fapt, sunetele clopotelor se aud foarte bine în împrejurimile orașului, mai ales în toată strada Stavropighiei, unde este situată biserica.

Centrul naosului are o formă dreptunghiulară, iar la marginea fiecărei laturi a acestui dreptunghi se află câte o arcadă în formă de semicerc, care sprijină construcția naosului, cât și a edificiului, în general. Construcția interioară a Stavropighiei și, în special, a naosului, se prezintă, am putea spune,

Fig. 10. Stema Moldovei și inscripția care amintește de ctitorii Ieremia și Simeon Moghilă

ca o replică a formei interioare a Bisericii Sfânta Sofia din Constantinopol, ca o miniatură a acesteia, cu toate că în interior Biserica Stavropighiei include și patru colonade mari. Pe cele patru arcade de sub cupola centrală s-au păstrat inscripțiile în limba slavonă, care sunt traduse în text. E uimitor că s-a păstrat până astăzi încrustată stema Moldovei, cu obișnuitul cap de bour și inscripțiile în slavonă, cele care amintesc de Barnovschi și Movilă. La configurația stemei Moldovei și la inscripții nu s-a umblat încă, ceea ce demonstrează istoric prezența numelui voievodului Barnovschi, săvârșitorul Stavropighiei, în orașul Lviv, care se afla pe atunci sub coroana polonă.

Catapetasma este cu siguranță una nouă. Nu am reușit să stabilim anii când a fost făcută. Culoarea predominantă de albastru a catapetesmei nu dă o alură corespunzătoare interiorului unei biserici românești. Te duce cu gândul la unire sau chiar la catolicism.

Pe partea opusă a peretelui de lângă altar se găsește un balcon destul de înalt, din care se vede interiorul altarului, deoarece iconostasul nu este înalt. Din balcon se pot vedea unele detalii ale altarului. Balconul se situează deasupra unei uși masive, care se află vizavi de altar. Este o ușă care nu slujește drept intrare în biserică, ci una care barează probabil calea pe care se ajunge la

balcon sau în subsolul bisericii. Cupola centrală interioară este înaltă, puțin luminată, dar aurită în interior, culoare care-i dă un farmec aparte. Celelalte două cupole interioare mai mici sunt vopsite în culoarea cerului. Spectrul de culori alb-auriu trece brusc în candelabru masiv principal, de aceeași culori, care îți creează impresia că este un fel de continuare a cupolei.

Fig. 11. Cupola centrală (detaliu de interior)

Dacă exteriorul edificiului se aseamănă mai mult cu o biserică bizantină în miniatură, atunci interiorul ei este un amestec de stiluri. Ceea ce denotă că biserica a fost construită mai mulți ani la rând, în etape. Astfel, întâlnim elemente autohtone, de sorginte catolică, care au apărut de bună seamă mai târziu. Aceasta se referă mai ales la gama culorilor (albastru-siniliu și alb). Nu știm dacă veșmântul liturgic inițial al bisericii a arătat așa cum se înfățișează el astăzi.

Culorile care domină exteriorul bisericii sunt întunecate, cenușii și negre, culori caracteristice vechiului Lemberg. Ele încadrează biserica în sistemul arhitectural al Lvivului medieval, care predomină în cea mai mare parte a orașului.

Cât privește pictura interioară de astăzi a bisericii, ea nu este prea bogată. Însă pe măsura apropierii de altar, culorile devin mai luminoase, chiar și

lumina este mai abundentă. E ca un fel de trecere de la întunericul cotidian al unei societăți preocupate de griji mărunte și neimportante, la o lume a sacralului și a luminii. Pereții interiori ai bisericii sunt împodobiți mai mult cu icoane de diferite dimensiuni. Se vede că pictura inițială dacă a fost – s-a pierdut.

Inscripția de pe plafon „*Io Miron Barnovschi Moghilă luminatul voievod al Moldovlahiei săvârșitorul bisericii*” este încă o mărturie a neîntreruptei activități culturale și de constructor a voievodului moldovean, care nu și-a uitat îndeletnicirile dragi, chiar în ceasurile de cumpănă sau mai puțin favorabile unor preocupări culturale și arhitectonice, când nici măcar nu se găsea pe pământul țării sale dragi.

ABSTRACT

A Historical Monument of A Forgotten Artistic Epoch

Within his short reign and troubled life, the Prince of Moldavia Movilă Barnovschi undertook an intensive cultural and artistic activity. In the capacity of founder of several cult establishments of Moldavia and beyond its frontiers, he managed to create a bridge between the mediaeval art of the Movilești and the one of unequalled brilliance of Vasile Lupu. After he became Prince of Moldavia, he managed to fully use his cultural and diplomatic links in Poland, at Kiev, where the archimandrite of Lavra Pecerskaia was his cousin, Petru Movilă. The church of the stavropighia of Lviv was consecrated on 16 January 1631. Miron Vodă could not participate in this ceremony of the church conservation, but this artistic deed of a rare festiveness of the Orthodoxy was accomplished, the Prince of Moldavia being celebrator as “builder” of the al imposing architectural monument.